

УДК 7.06

Шнайдер А. Б. аспірант,

Харківська державна академія дизайну та мистецтв, Харків, Україна

СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ТЕРМІНОЛОГІЯ ХУДОЖНОГО ТЕКСТИЛЮ ТА ТЕКСТИЛЬНОГО АРТ-ДИЗАЙНУ

Анотація: У статті проведено короткий аналіз видів сучасного текстилю, зокрема художнього текстилю та текстильного арт-дизайну та аналіз його термінології у світовій та українській практиці. На основі цього аналізу виявлено розбіжності в значенні термінів, прийнятих у світі і тих, якими послуговуються в Україні. Запропоновано до вжитку терміни, які більш чітко позначають види текстильних творів і точніше відповідають міжнародним термінам.

Ключові слова: художній текстиль, текстильний арт-дизайн, об'ємно-просторовий текстиль, текстильна скульптура

Постановка проблеми. Усі роки свого існування, від зародження і до середини 1990-х років текстиль був, як правило, площинним. Художній текстиль належав до декоративного та прикладного мистецтв, властивими їм правилами та установками.

У другій половині ХХ ст. під впливом технологічних, культурних, соціальних змін у світовому суспільстві відбувалася активна трансформація різних видів мистецтва. Художній текстиль в силу своїх природних властивостей виявився найбільш сприйнятливим до цих змін. Експерименти з матеріалом, фактурою, формою та простором призвели до появи у 1960-х роках нового явища – об'ємно-просторового текстилю, проблематика якого початково заключалась у принципово новому взаємовідношенні архітектури і скульптури («текстильної пластики») [3]. Таким чином художній текстиль почав активну інтервенцію в простір, виявляючи нові закономірності та зв'язки.

За роки свого існування та розвитку об'ємно-просторовий текстиль зазнавав як підйоми, так і спади. Останнім часом спостерігається підвищений інтерес до нього. У процесі свого розвитку в об'ємно-просторовому текстилі утворилися декілька напрямів зі своїми характерними особливостями,

призначенням, принципами формоутворення та впливом на простір і глядача.

У сучасних умовах сфера застосування текстилю надзвичайно широка: техніка, медицина, будівництво, сільське господарство, мода, мистецтво та дизайн та ін. Але в цілому у світі немає однозначного розуміння термінології та класифікації, якою користуються у сфері сучасного дизайну та мистецтва. Існує нагальна потреба визначення такої термінології та класифікації в Україні та її узгодження зі світовими поняттями у сфері текстильного мистецтва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історіографія питання формування термінології в художньому текстилі та розгляд питань, пов'язаних з цим процесом, відносно молода, розпочинається разом із зародженням нових його форм у середині 60-х років минулого століття. Одні з перших досліджень у межах колишнього СРСР у цьому напрямку починаються на початку 1970-х. Термінологія текстилю здебільшого лише використовувалась в окремих монографіях, у спеціалізованих журналах «Образотворче мистецтво», «Декоративное искусство» та ін.: Л. Стриженова (1976, 1988), В. Савицька (1976, 1979, 1982), І. Рюміна (1978, 1988), С. Заславська (1970, 1977), Ю. Платонова (1975), В. Перфільєв (1979), Л. Крамаренко (1980), В. Уваров (1989), В. Раудзепа (1982), С. Калнієте (1987), Я. Завішене (1983), І. Страутманіс, Л. Жоголь, Н. Гассанова (1976), З. Чегусова (2002, 2007, 2008, 2009, 2013), Г. Стельмашук (2009) О. Ямборко (2009) Т. Печенюк (2007, 2009, 2013), О. Загаєцька (2009), Г. Кусько (1998), Є. Шимчук (1998).

За останні два десятиліття питання термінології піднімали у своїх дослідженнях російські науковці В. Уваров у дисертації та монографії «Авторская таписсерия в контексте мирового художественного процесса» (2010), В. Савицька в праці «Превращение шпалеры» (1995). В Україні питання термінології текстилю науковцями фактично не висвітлювалося. В існуючих публікаціях виявлено вживання термінів «художній текстиль», «мистецтво текстилю», «об'ємно-просторовий текстиль», «просторовий текстиль», «текстильний об'єкт».

Феномен текстилю в цілому і його об'ємно-просторової форми зокрема

теж вимагає виокремлених досліджень, перш за все стосовно класифікації. І. Яковець у монографії «Дизайн текстилю» (2010) досліджує види текстилю за способом виробництва та за призначенням [4]. Однак, класифікація текстилю як об'єкту дизайну та мистецтва в середовищі мистецтвознавців відсутня.

У світовій практиці найбільш повними дослідженнями цього питання є: монографія Дж. Скотта «Textile perspectives in mixed-media sculpture» (2010), в якій автор описує і класифікує об'ємно-просторовий текстиль, монографія з дослідження об'ємно-просторового текстилю Полі Улріх і Каміли Кук «Material Difference: Soft Sculpture and Wall Works» (2007) та Коліна Гейла і Джасбіра Каура «Textile Book» (2002), Керол К. Рассел «Fiber Art Today» (2011). Проблемам різних форм текстилю присвячено багато іншої літератури, фахової та популярної, але питання термінології і класифікації в них майже не висвітлюються.

У 1973 р. Андре Кензі видав монографію «La Nouvelle Tapisserie», де запропонував наступну класифікацію художнього текстилю:

- настінний текстиль (площинний, що розміщується на стіні)
- просторовий текстиль (який можна обійти довкола)
- текстиль-середовище (який можна не лише обійти, як об'ємну форму, але й проникнути всередину) [6].

Дослідники М. Константіні та Дж. Л. Ларсен у 1973.р запропонували розділити середовище на архітектурне, костюмне та дослідне (експериментальне) [5].

Усі вказані публікації в тій чи іншій мірі висвітлюють питання історіографії термінології та класифікації художнього текстилю як явища мистецтва та дизайну, але мають в основному описовий характер. З цих причин окреслена проблема вимагає більш ґрунтовного дослідження.

Метою дослідження є уточнення та запровадження основної термінології сучасного текстильного мистецтва та арт-дизайну в українській мистецтвознавчій науці, спираючись на характеристику і класифікацію художнього текстилю у багатьох його проявах на сучасному етапі.

Виклад основного матеріалу. Ситуація, що склалася, дозволяє стверджувати, що сучасний художній текстиль – це напрямок сучасного мистецтва та дизайну. В його основі лежать традиційні вікові знання і навички виробництва текстилю багатьох народів світу. Переосмислені в контексті сучасного розвитку суспільства та мистецтва, доповнені одні одними (навички різних народів), синтезовані й збагачені застосуванням традиційних та новітніх матеріалів, технік та технологій, експериментом, образним мисленням, знаннями у суміжних видах мистецтва, ці вікові навички й утворили сучасний художній текстиль як самодостатній вид пластичного мистецтва.

Текстиль доцільно розділити на дві основні групи: перша - промисловий, або технічний текстиль, який застосовується в промисловості, медицині, будівництві тощо; друга - художній текстиль, якій крім функцій побутових має функції естетичні, соціальні, сакральні тощо.

У свою чергу художній текстиль доцільно розділяти на: текстиль - прикладне мистецтво; дизайн текстилю; художній текстиль / текстильний арт-дизайн.

Під терміном «текстиль - прикладне мистецтво» слід розуміти текстильні вироби, створені народними майстрами, народними промислами в невеликих об'ємах, які, як правило, мають прикладне призначення, власні закономірності формотворення, композиції, кольорового вирішення, технічного та технологічного виконання.

Під терміном «дизайн текстилю» слід розуміти проектування текстильної продукції для промислового виготовлення у великих обсягах. Цей термін найбільш точно відповідає міжнародному терміну *textile design*, який означає створення рисунків та інші види художнього впорядження текстилю, а також розробку його структури (переплетення, в'язання, валяння та ін.).

Під терміном «художній текстиль / текстильний арт-дизайн» слід розуміти твори мистецтва, виконані професійними художниками/дизайнерами із використанням будь-яких матеріалів, які мають у своєму складі волокно (природне, штучне, синтетичне), можуть бути виконані у традиційних

текстильних техніках, їх комбінаціях, новітніх техніках та авторських техніках, з використанням будь-яких технологій. В англomовному середовищі такому визначенню найбільше відповідає поняття «textile art» та найновішому «fibre art». Поняттю «художній текстиль» тотожними також є «текстильне мистецтво», «мистецтво текстилю», «арт-текстиль», які застосовуються у науковій та мистецтвознавчій практиці провідними фахівцями у цій галузі, зокрема З. Чегусовою, Т. Печенюк, Г. Кусько, Л. Жоголь, та молодими фахівцями О. Ямборко, І. Яковець та, що не мало важливо, митцями, які є безпосередніми творцями мистецтва. Доцільним бачиться введення у вжиток поняття «текстильний арт-дизайн», оскільки, як відзначає В. Я. Даниленко, важливим є те, що різні форми сучасного мистецтва складають з дизайном єдине поле, в якому формується сучасний художній світогляд митців та дизайнерів [2].

Намагаючись знайти відповідність англomовній термінології, питаннями понятійного апарату у сфері сучасного текстилю приділяють увагу і науковці Росії. Зокрема, В. Уваров пропонує термін «тапісерія» як єдиного міжнародного поняття в мистецтві текстилю. «...в силу того, что в последнее время укрепились контакты с зарубежными коллегами, для упрощения общения и творческого сотрудничества в целях унификации, предпочтительнее ввести в наш научный обиход ставший международным термин «таписсерия». Он отличается от понятия «искусство текстиля» (fiber arts) потому, что оно включает в себя и художественную роспись, и художественное проектирование изделий промышленного производства, и моделирование костюма, и т.п.» [3]. Митців, які створюють художній текстиль, він пропонує називати «тапісьєрами».

Не дивлячись на спільну з Росією проблему мовної невідповідності термінів відносно англomовних, переймати дану термінологію вбачається недоцільним, перш за все, з огляду на його етимологію (з грецької «килим»). Термін не може позначати усі види сучасного мистецтва текстилю, особливо ті, які створені не килимовими техніками. Крім того, зараз в англійській мові термін tapestry означає ще й вишитий настінний килим, у той час, як те, що ми

позначаємо як гобелен і перекладаємо як *tapestry*, в англійській мові частіше позначається як *wall hanging* (каталоги 10-го, 11-го, 12-го, 13-го, 14-го «*Miedzynarodowe Triennale Tkaniny*» (2001, 2004, 2007, 2010, 2013)). Також бачиться особливо недоречним вживання терміну «тапісерія» щодо об'ємно-просторового текстилю, оскільки він зводиться до поняття «килим», а художник/дизайнер до «килимар» і виводиться зі сфери мистецтва/дизайну. Об'ємно-просторовий текстиль та дизайн набагато складніші і ємніші за формотворенням, дизайном, технологіями та техніками, образним сприйняттям та функціями в середовищі.

Відповідно до вищевказаного поділу Андре Кензі з доповненнями М. Константіні та Дж. Л. Ларсена, який в повній мірі відповідає сьогоденню, можна прийняти українську термінологію, яка б відповідала світовій: площинний текстиль, об'ємно-просторовий текстиль, текстиль-середовище.

До площинного текстилю треба відносити всі види художнього текстилю/арт-дизайну, які мають два виміри або незначний рельєф і фронтальну композицію.

Об'ємно-просторовий текстиль/арт-дизайн, який розташовується у просторі і дозволяє його круговий огляд. До таких об'єктів у міжнародній практиці використовуються терміни «*three dimensional*», «*textile sculpture*», «*textile objects*», «*soft sculpture*». В українській та російській практиці, в монографіях і публікаціях для позначення цього виду текстилю використовуються терміни «об'ємно-просторовий текстиль», «просторовий текстиль», «текстильний об'єкт», зокрема такими фахівцями и науковцями, як З. Чегусова, В. Савицька, Т. Стриженова, С. Калнієте. Використовується також термін «текстильний об'єм» (З. Чегусова, В. Савицька, Т. Стриженова), «м'яка скульптура» (В. Савицька, Т. Стриженова), тривимірний (скульптурний) об'єм, об'ємна композиція (В. Савицька). Деякі з цих термінів не варто вживати у професійній практиці у зв'язку з тим, що вони мають декілька значень, або у непрофесійному середовищі та популярній літературі позначають м'які іграшки та ін.

Текстиль-середовище – це всі види художнього текстилю/арт-дизайну, які можна не лише обійти, як об'ємну форму, але й проникнути всередину. Це архітектурний текстильний дизайн (тенти, накриття, перегородки та ін), інсталяції, ленд-арт, стріт-арт та ін, костюмне середовище (art-to-wear). Вбачається недоцільним вживати «експериментальне середовище» (за М. Константіні та Дж. Л. Ларсеном) оскільки експеримент є необхідною складовою творчості і присутній у всіх видах та формах мистецтва.

Висновки. Проаналізовано існуючу термінологію в художньому текстилі/дизайні, яка використовується у світовій, російській та українській науковій та професійній практиці на основі дослідженої літератури та особистої практики автора. Встановлено значну різноманітність термінів та їх неоднозначне тлумачення. На основі класифікації текстилю по відношенню до предметно-просторового середовища було виявлено і запропоновано основну термінологію для застосування в українських наукових, мистецтвознавчих та художніх/дизайнерських колах стосовно художнього текстилю / текстильного арт-дизайну.

Перспективи подальших досліджень. Термінологія та класифікація сучасного мистецтва текстилю та текстильного арт-дизайну надзвичайно складна та неоднозначна. Вона вимагає подальших глибоких досліджень для якнайточнішого розуміння й відображення процесів, які відбуваються у цьому виді творчості, і для встановлення якнайточнішої відповідності української термінології світовій, що полегшить вхід у міжнародні професійні кола і унеможливить хибне сприйняття іншомовної інформації. Цього можна досягнути подальшим дослідженням класифікації художньої текстильної творчості із залученням українських та закордонних наукових джерел та професійної лексики митців.

Література

1. *Савицкая, В. И.* Современный советский гобелен / В.И. Савицкая – М.: Советский художник, 1979. – 216 с.
2. *Даниленко В.* Дизайн / В. Даниленко –Харків: ХДАДМ, 2003.–320 с.

3. Уваров В. Д. Авторская таписсерия / В. Д. Уваров. – М.: МГТУ им. А. Н. Косыгина, 2010. – 325 с.
4. Інна Яковець Дизайн текстилю / І. О. Яковець – Черкаси: Брама Україна, 2010. - 192 с.
5. Constantine M. Beyond Craft: the Art Fabric / M. Constantine, J. L. Larsen. – N.Y. Van Nostrand Reinhold Co., 1973. – 294 p.
6. Kuenzi A. La Nouvelle Tapisserie / A. Kuenzi – Geneve: Les Editions De Bonvent, 1973. – 325 p.

Аннотация

Шнайдер А.Б. Современная украинская терминология художественного текстиля и текстильного арт-дизайна. В статье проведен короткий анализ видов современного текстиля, в особенности художественного текстиля и текстильного арт-дизайна и анализ его терминологии в мировой и украинской практике. На основе этого анализа выявлено несоответствия в значениях терминов, принятых в мире и тех, которыми пользуются в Украине. Предложено к употреблению термины, наиболее четко обозначающие виды текстильных произведений и наиболее точно отвечающие международным терминам.

Ключевые слова: художественный текстиль, текстильный арт-дизайн, объемно-пространственный текстиль, текстильная скульптура.

Abstract

Schneider A. Contemporary Ukrainian terminology of textile art and textile art-design. A short analysis of contemporary textiles, especially of textile art and textile art-design and analysis of its terminology, used in the world and Ukrainian practice, is given in the article. Due to this analysis the disparities of terms, used in the world and in Ukraine, were found. Terms, most clearly designating of the textile art works and most precisely meet international terms, are proposed.

Key words: textile art, textile art-design, three dimensional textile, textile sculpture.